

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ФЕНОМЕН ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**INFORMATION CULTURE AS A PHENOMENON OF INFORMATION SOCIETY**

**Ковальчук Л.В., студентка IV курсу юридичного факультету
Донецький національний університет імені Василя Стуса**

**Міхайліна Т.В., д.ю.н., професор,
професор кафедри теорії, історії держави і права та філософії права
Донецький національний університет імені Василя Стуса**

Метою статті є аналіз змісту та ознак інформаційної культури як феномену інформаційного суспільства, а також виявлення його значення у сфері юриспруденції.

З'ясовано, що останніми десятиліттями відбувається переосмислення класичних зв'язків, правовідносин у соціумі та надання їм інформаційного змісту. Інколи це несуттєво впливає на базові відносини, змінюється лише їхня форма, зовнішній вираз. А інколи перенесення звичайних відносин у інформаційну сферу призводить до їхньої сутнісної трансформації. Так, загальне й усталене поняття культури набуває іншого наповнення, коли воно розглядається як культура інформаційна. Тому важливим, актуальним і своєчасним є дослідження інформаційної культури як феномену інформаційного суспільства.

Встановлено, що інформаційну культуру слід визначати як рівень досягнутого розвитку інформаційних зв'язків у суспільстві, а також як специфічну сферу життєдіяльності людей в інформаційній сфері, в якій відзначається ступінь досягнутого, тенденції розвитку.

Узагальнено сучасні уявлення про склад інформаційної культури і зазначено, що це: 1) культура пошуку інформації, націлена на пошук ідей; 2) переробка інформації, створення нових баз даних; 3) культура ділового спілкування; 4) здатність до самооцінки власної поведінки та дій; 5) знання етичних норм використання інформації та їх застосування.

Виявлено, що адаптація людини до сучасного інформаційного середовища – процес складний і багатограний, оскільки віртуальний і реальний світи в ньому тісно переплетені, і без володіння певною інформаційною культурою в них легко загубитися. Тому задача освіти сьогодні – створити простір для розвитку інформаційної культури особистості, яка сприяє формуванню самостійного мислення, відчуттю нового, умінно відслідковувати зміни та реагувати на них, умінно приймати рішення в складних нестандартних ситуаціях, що можливо лише за умов повного інформування людини.

Зроблено висновок, що у сфері юриспруденції інформаційна культура набуває особливого значення внаслідок того, що представники окремих юридичних професій (зокрема, суддя, адвокат, прокурор) мають демонструвати її наявність як під час конкретних правозастосовчих ситуацій, так і в побуті. Отже, інформаційна культура певним чином співвідноситься з правовою культурою та професійною правничою етикою.

Ключові слова: інформаційна культура, інформатизація, інформаційне суспільство, правова культура, діджиталізація, інформаційна нерівність, інформаційна безпека, інформаційні права.

The purpose of the article is to analyze the content and features of information culture as a phenomenon of the information society, as well as to identify its significance in the field of jurisprudence.

It is found out that in recent decades there has been a rethinking of classical relations, legal relations in society and providing them with informational content. Sometimes this does not significantly affect the basic relationships, only their form and external expression change. And sometimes the transfer of ordinary relations to the information sphere leads to their essential transformation. Thus, the general and well-established concept of culture takes on a different content when it is considered as an information culture. Therefore, it is important, relevant and timely to study information culture as a phenomenon of the information society.

It is established that information culture should be defined as the level of achieved development of information relations in society, as well as as a specific sphere of life of people in the information sphere, in which the degree of achieved, development trends are noted.

Modern ideas about the composition of information culture are summarized and it is indicated that it is: 1) information search culture aimed at finding ideas; 2) information processing, creating new databases; 3) business communication culture; 4) ability to self-evaluate one's own behavior and actions; 5) knowledge of ethical standards for using information and their application.

It is revealed that human adaptation to the modern information environment is a complex and multifaceted process, since the virtual and real worlds are closely intertwined in it, and without owning a certain information culture, it is easy to get lost in them. Therefore, the task of education today is to create a space for the development of information culture of the individual, which contributes to the formation of independent thinking, a sense of new things, the ability to track changes and respond to them, the ability to make decisions in difficult non-standard situations, which is possible only if a person is fully informed.

It is concluded that in the field of jurisprudence, information culture becomes particularly important due to the fact that representatives of certain legal professions (in particular, judge, lawyer, prosecutor) must demonstrate its presence both during specific law enforcement situations and in everyday life. So, information culture correlates in a certain way with legal culture and professional legal ethics.

Key words: information culture, informatization, information society, legal culture, digitalization, information inequality, information security, information rights.

Вступ. Усі аспекти розвитку та функціонування інформаційного суспільства набувають останніми десятиліттями особливого значення, оскільки відбувається переосмислення класичних зв'язків, правовідносин у соціумі та надання їм інформаційного змісту. Інколи це несуттєво впливає на базові відносини, змінюється лише їхня форма, зовнішній вираз. А інколи, і нерідко, перенесення звичайних відносин у інформаційну сферу призводить до їхньої сутнісної трансформації. Так, загальне й усталене поняття культури набуває іншого наповнення, коли воно розглядається як культура інформаційна. Тому важливим, актуальним і своєчасним є дослідження інформаційної культури як феномену інформаційного суспільства.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Інформаційна культура є не надто досліджуваною категорією у площині юриспруденції. Хоча в кібернетиці, соціології, психології, педагогіці цей термін застосовується вже досить давно та аналізується детально. Проблемам інформаційної культури приділяли увагу такі науковці, як М. Антоненко, В. Білоус, Ю. Горбань, І. Лапшина, О. Коваленко, А. Коломієць, І. Кривешко, О. Палеха, Ю. Палеха, Ю. Рамський та інші, проте настав час для розгляду зазначеного феномену у правовому аспекті.

Метою статті є аналіз змісту та ознак інформаційної культури як феномену інформаційного суспільства, а також виявлення його значення у сфері юриспруденції.

Виклад основного матеріалу. В останні роки стрімко зростає інтерес до поняття „інформаційна культура”. Його актуальність викликана зростаючим впливом науково-технічного прогресу на загальну культуру суспільства, культуру окремих особистостей та навіть міжнародних організацій.

Поняття «культура» вживають у різних аспектах, її розглядають як поєднання певних знань, умінь, і навичок суб'єктів. Досить поширеним є уявлення про те, що культура асоціюється з творчими здібностями, ерудицією, творами мистецтва, художнім смаком. Перелік компонентів у даній дефініції невичерпний [1, с. 23].

Часто культуру розглядають як спеціальну систему, що являє собою так звану сукупність духовних, моральних і наукових знань та цінностей, створюваних не окремою особою, а людством загалом у процесі історичного розвитку. Цей підхід пов'язаний із тлумаченням культури як певної цивілізації, ступеня матеріального і духовного суспільного розвитку.

Культуру можна розглядати як накопичення у суспільстві досвіду соціальної реалізації, що ґрунтується на сукупності матеріальних і духовних цінностей. У сфері освіти вона, на думку Н.М. Розенберга, виявляється як поняття стосовно видових понять навчання і виховання [2, с. 7].

Інформаційна культура – це частина загальної культури суспільства, особистості. Її характеризує ступінь розвиненості інформаційної взаємодії та всіх інформаційних відносин. Поняття інформаційної культури відіграє важливу роль в аспекті концентрації уваги дослідників на досягнутому рівні поведінки з інформацією, дає змогу судити про спрямованість і швидкість змін у цій сфері з метою її подальшого розвитку саме на основі отриманих знань [1, с. 23].

«Будучи невід'ємною частиною культури, загалом інформаційна культура нерозривно пов'язана з „другою соціальною природою» людини. Вона є продуктом її різноманітних здібностей, виступає змістовним аспектом суб'єктно-об'єктних відносин, зафіксованих за допомогою різних матеріальних носіїв. При цьому під суб'єктом розуміють людину або соціальну групу – носія предметно-практичної діяльності та пізнання; під об'єктом – те, на що спрямована зазначена діяльність суб'єкта» [3, с. 451].

Інформаційну культуру частіше за все розглядають в широкому та вузькому аспектах – як історичний розвиток, так і в аспекті здійсненого в розвитку інформаційної культури світу.

«В історичному плані інформаційна культура розвивалася разом із розвитком форм віддзеркалення, у сукупності інформаційні процеси та інформаційні потоки як своєрідний результат суб'єктно-об'єктних стосунків створили особливу царину в еволюційному перетворенні біосфери на ноосферу» [4, с. 6].

Існує кілька інтерпретацій поняття інформаційна культура, а саме: 1) сукупність наявних знань і вмінь застосувати їх на практиці для постановки та розв'язання змістовних завдань; 2) досягнутий рівень організації інформаційних процесів, ступінь задоволення потреби людей в інформаційному спілкуванні, рівень створення, збирання, зберігання, перероблення і передавання інформації і водночас як діяльність, спрямована на оптимізацію всіх видів інформаційного спілкування, створення найсприятливіших умов для того, щоб цінності культури були освоєні людиною, увійшли органічно в її спосіб життя; 3) вміння використовувати інформаційний підхід, аналізувати інформаційну обстановку і робити інформаційні системи більш ефективними; 4) галузь культури, пов'язана з функціонуванням інформації в суспільстві та формуванням інформаційних якостей особистості; 5) гармонізація внутрішнього світу особистості під час освоєння всього обсягу соціально-значущої інформації; 6) інформаційна

діяльність аксіологічного характеру, тобто зумовлена цінностями культури; 7) якісна характеристика життєдіяльності людини в царині одержання, передавання, зберігання та використання інформації, де пріоритетними є загальнолюдські духовні цінності; 8) сукупність інформаційних можливостей, які доступні фахівцеві в будь-якій сфері діяльності в момент розвитку цивілізації; 9) рівень знань, що дає змогу людині вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, брати участь у його формуванні та сприяти інформаційній взаємодії; 10) ступінь досконалості людини, суспільства або певної його частини в усіх можливих видах роботи з інформацією: її одержання, нагромадження, кодування та переробці будь-якого роду, у створенні на цій основі якісно нової інформації; 11) інформаційна культура характеризує рівні розвитку конкретних суспільств, народностей, націй, а також специфічних сфер діяльності (наприклад, культура праці, побут, художня культура) [5, с. 17].

Узагальнюючи вищевказані судження, варто відмітити, що інформаційну культуру слід визначати як рівень досягнутого розвитку інформаційних зв'язків у суспільстві, а також як специфічну сферу життєдіяльності людей в інформаційній сфері, в якій відзначається ступінь досягнутого, тенденції розвитку.

На думку видатного політолога З. Бжезинського, інформаційна культурна складова є нині однією з трьох запорук могутності сучасної держави [6].

Інформаційна культура покликана дати людині інформаційну свободу, що являє собою гарантований доступ до всієї необхідної інформації, забезпечити можливість для інформаційного спілкування, а також для розвитку людини як особистості.

Основними компонентами, що властиві інформаційній культурі, визначають такі види культури: інтелектуальна, психологічна, професійна, моральна, педагогічна, духовна, правова, логічна, технічна та ін. Таким чином, передбачається, що сутність інформаційної культури зводиться до окремих знань, вмінь та навичок, при цьому така складова процитованого визначення, як володіння належним обсягом інформації уявляється скоріше недосяжною метою: швидко змінювані суспільні процеси, шоденна поява нових джерел інформації, у тому числі правової, обумовлює постійну недостатність обсягу інформації, якою володіє будь-який фахівець, мова, на нашу думку, може йти про рух до такого володіння, але аж ніяк про статичний результат.

Таким чином, варто узагальнити сучасні уявлення про склад інформаційної культури, це: 1) культура пошуку інформації, націлена на пошук ідей; 2) переробка інформації, створення нових баз даних; 3) культура ділового спілкування; 4) здатність до самооцінки власної поведінки та дій; 5) знання етичних норм використання інформації та їх застосування.

Як бачимо, значення інформаційної культури у сучасному суспільстві є дійсно суттєвим. Інформаційна культура дає впевненість у собі, у завтрашньому дні; відкриває можливість успішнішої самореалізації, розвиває здібності до самоосвіти та комунікації в сучасному світі, робить суспільство відкритим до інформації та підвищує культурний рівень.

На кожному історичному етапі розвитку людина адаптувалася до різних створених нею умов існування. Реалії сучасного інформаційного суспільства поставили перед нею проблему адаптації до інформаційного середовища як найважливішої складової частини довколишнього середовища існування. Лише століття тому здобути навички роботи з інформацією були достатніми практично на весь період життєдіяльності людини. Сьогодні ситуація кардинально змінилася: відтепер інформація перетворилася на найважливіший вид діяльності, а засоби інформаційної взаємодії оновлюються з величезною швидкістю,

що висуває жорсткі вимоги до інформаційної культури особистості та суспільства загалом.

У підсумку інформаційне середовище створює нові умови існування людини і нові цінності буття, що виводить на перший план проблему осмислення адекватної адаптації людини до сучасного інформаційного середовища, де вирішальну роль відіграє інформаційна культура.

В інформаційному суспільстві, що формується, інформація і знання створюють небачені раніше можливості для розвитку соціуму, а інтелект і знання стають головними домінантами загального цивілізаційного розвитку. Однак, переваги інформаційного суспільства не можна сприймати як абсолютні, у них безліч суперечностей і навіть небезпечних тенденцій, як-от:

- посилення маніпулювання суспільною свідомістю;
- інформаційна надмірність, або «синдром інформаційної втоми» («infoglut»), який накладає відбиток на ухвалення управлінських рішень;
- держава – перехід у «віртуальний світ», який провокує різке скорочення «живих» особистісних комунікацій;
- зниження стресостійкості під масовим впливом негативної інформації;
- згубний вплив біопсихології, яка є причиною «живих» особистісних комунікацій;
- зниження стійкості до стресу [7, с. 3].

Як показують проведені у США соціологічні дослідження, сьогоднішня молодь у віці до 30-35 років, яка здобула якісну освіту і перебуває на вищому рівні життя щодо старшого покоління, має хорошу інформаційну техніку та вільно використовує її, при всьому цьому читає і знає (без допомоги інформаційних засобів) набагато менше, ніж будь-яке інше покоління за останні п'ятдесят років [8, с. 8].

Отже, власне інформаційна культура створює передумови для повноцінної адаптації до нового інформаційного середовища існування, але не гарантує її. Життя в інформаційному суспільстві без володіння необхідною інформаційною культурою загрожує небезпекою загубитися одночасно у віртуальному і реальному світах. Особистісне опанування інформаційної культури в сучасному суспільстві ґрунтується на теоретичних знаннях щодо сутності, змісту, особливостей і закономірностей її функціонування в суспільствах із різними рівнями інформатизації (тут два аспекти проблеми: людина повинна, по-перше, не лише знати, а й розуміти зміст та значення самих наукових категорій (понять) «інформаційна культура», «інформаційне середовище», «інформаційні ресурси», «інформаційна інфраструктура», «інформаційний світогляд», «інформаційний світ»). Головною інтелектуальною складовою інформаційної культури є інформаційний світогляд. Його вельми часто трактують як систему поглядів людини на світ інформації та своє місце в ньому, він містить у собі переконання, ідеали, принципи пізнання і діяльності та виражається в цінностях способу життя особистості в епоху інформації [7, с. 6].

Інтернет – найпотужніше джерело інформації, але він неконтрольований і часто не відповідає нормам моралі, що встановлюються як між конкретними суб'єктами, так і в групі осіб. Головний недолік Інтернет-комунікації полягає у тому, що він позбавляє живого спілкування, безпосереднього зв'язку із суспільним середовищем, вкрай необхідних для соціалізації та повноцінного розвитку особистості. Відсутність такого зв'язку нерідко пов'язана із психологічними проблемами осіб, які виникають на підставі страху бути не прийнятним в соціумі [9, с. 86–87]. Відзначається, що дистанційне спілкування у кіберпросторі без безпосереднього особистого контакту не створює потрібного душевного комфорту, а саме інтерактивне спілкування у мережі Інтернет не усуває відчуття самотності, незважаючи на те, що воно практично безмежне [8, с. 125].

До цього слід додати, що в соціальних мережах досить часто виникає така соціологічна проблема як неприйняття себе самого в контексті реального життя. У стилістичному відношенні таке Інтернет-спілкування, широко поширене серед користувачів соціальних мереж (сленгове, зі скороченнями слів, спрощеннями і навіть нецензурними висловками) не тільки не сприяє традиційно важливому загальнокультурному розвитку, а й явно знижує його рівень.

Основна функція Інтернету – формування єдиного електронного комунікаційного середовища. Це, однак, не означає, що соціальні мережі стимулюють підвищену безпеку особистості, навпаки, не всі Інтернет-мережі надійні та в повній мірі захищають інформацію особи.

Головною проблемою є те, що для нормального самопочуття людині потрібно постійно фізично та емоційно контактувати з іншими представниками соціального середовища не опосередковано, а безпосередньо, що пов'язане із її розвитком як особистості. Інтернет-завіса позитивно впливає на розвиток комплексів та стримування розвитку людини, адже за монітором може сидіти будь-хто, а отже в такому разі людина може відчувати себе зовсім іншим персонажем, ніж ким вона є. Таким чином у реальному середовищі виникає певний дисбаланс між картинкою, яку бачать всі користувачі соціальних мереж, та реальністю, що може суттєво відрізнятися. Так виникає комплекс неповноцінності та соціопатія. І нарешті, варто пам'ятати, що Інтернет може бути використаний як потужний засіб масової інформації в політичній боротьбі для цілеспрямованого впливу на суспільну та індивідуальну свідомість.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що адаптація людини до сучасного інформаційного середовища – процес складний і багатогранний, оскільки віртуальний і реальний світи в ньому тісно переплетені, і без володіння певною інформаційною культурою в них легко загубитися. Тому задача освіти сьогодні – створити простір для розвитку інформаційної культури особистості, яка сприяє формуванню самостійного мислення, відчуттю нового, умінню відслідковувати зміни та реагувати на них, умінню приймати рішення у складних нестандартних ситуаціях, що можливо лише за умов повного інформування людини. Однак, інформаційна культура особистості повинна спиратися на те, що інформація, яку ми використовуємо та яку надаємо, відіграє важливу роль в обігу інформації по всьому світу, а отже кожна публікація впливає на ту чи іншу особу певним чином та в такому разі потребує чіткої фільтрації задля уникнення можливих негативних наслідків.

Висновки. Встановлено, що інформаційну культуру слід визначати як рівень досягнутого розвитку інформаційних зв'язків у суспільстві, а також як специфічну сферу життєдіяльності людей в інформаційній сфері, в якій відзначається ступінь досягнутого, тенденції розвитку.

Узагальнено сучасні уявлення про склад інформаційної культури і зазначено, що це: 1) культура пошуку інформації, націлена на пошук ідей; 2) переробка інформації, створення нових баз даних; 3) культура ділового спілкування; 4) здатність до самооцінки власної поведінки та дій; 5) знання етичних норм використання інформації та їх застосування.

Виявлено, що адаптація людини до сучасного інформаційного середовища – процес складний і багатогранний, оскільки віртуальний і реальний світи в ньому тісно переплетені, і без володіння певною інформаційною культурою в них легко загубитися. Тому задача освіти сьогодні – створити простір для розвитку інформаційної культури особистості, яка сприяє формуванню самостійного мислення, відчуттю нового, умінню відслідковувати зміни та реагувати на них, умінню приймати рішення у складних нестандартних ситуаціях, що можливо лише за умов повного інформування людини.

Зроблено висновок, що у сфері юриспруденції інформаційна культура набуває особливого значення внаслідок того, що представники окремих юридичних професій (зокрема, суддя, адвокат, прокурор) мають демонструвати

її наявність як під час конкретних правозастосовчих ситуацій, так і в побуті. Отже, інформаційна культура певним чином співвідноситься з правовою культурою та професійною правничою етикою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Палеха Ю.І., Палеха О.Ю., Горбань Ю.І.П. Інформаційна культура: навч. посіб. За ред. Ю.І. Палехи. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 400 с.
2. Анненкова І.П., Кузнєцова Н.В., Раскола Л.А. Основи педагогічних вимірювань: навч.-метод. посіб. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова, 2021. 210 с.
3. Коваленко О. Формування інформаційної культури у майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів. *Нові інформаційні технології в освіті для всіх: неперервна освіта*. 2010. С. 450–455.
4. Рамський Ю.С. Формування інформаційної культури особи – пріоритетне завдання сучасної освітньої діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2004. Вип. 1(8). С. 1–11.
5. Коломієць А.М., Лапшина І.М., Білоус В.С. Основи інформаційної культури майбутнього вчителя: навч.-метод. посіб. Вінниця: ВДПУ, 2006. 88 с.
6. Стратегія розвитку України: теорія і практика. За ред. О.В. Власюка. Київ: НІСД, 2002. 611 с.
7. Антоненко М.О. Інформаційна культура як складова загальнолюдської культури. URL: www.ii.npu.edu.ua/files/Zbirnik_KOSN/2/25.pdf
8. Пирогов О.І. Інформаційна безпека у сфері використання мережевих засобів масової комунікації. *Економічні та соціально-гуманітарні дослідження*. № 2 (2). 2014. С. 123–128.
9. Гримак Л.П. Прийдешнє століття – століття самотності (до проблеми Інтернету). *Світ психології*. 2000. № 2. С. 84–89.